

kyrkan till skada för såväl musiken som protestantismen själv. Så hade även denna kyrkomusikaliska konstform till slut lämnat den miljö, där hon hörde hemma, och vandrat över till konsertlokalen.

Det är emellertid på den troperade evangeliemotettens textliga grundval, som även Bach uppbygger sina underbara kantatverk och att dessa trots allt äro att betrakta som den evangeliska gudstjänstens ädlaste prydnader beror på Bachs överjordiska storhet, till en del också på, att vi ej längre känna det tidsbetonade i dess förmvärld, som fastmera fått något av helgd över sig, sedan den genomgått det Bachska snillet, den Bachska fromhetens och religiösa glödens elddop.

Mosers arbete har kastat ett nytt och oanat ljus över kyrkomusikens historia och det är att hoppas, att många noggranna detaljstudier skola bidra att skingra det dunkel, som alitjämt lägras över flera viktiga avsnitt, framför allt rörande oratoriets uppkomsthistoria. Oaktat jag gärna vill tro författaren även då det gäller det liturgiska oratoriets beroendeskäp av evangeliemotetten och dialogmotetten, är det på denna punkt fortfarande många svåra problem att lösa och motsägelser att klargöra. Kanhända har författaren här något överskattat sin tes' bärkraft. Å andra sidan skall villigt medgivas, att Scherings detaljerade framställning av oratoriets duala natur och uppkomsthistoria har betänkliga luckor i kedjan av länkar. Mellan 1200-talets liturgiska drama och de först på 1600-talet uppdykande styckena av latinska dialoglauder gapar det en betänkligh klyfta, som inga hypoteser förefalla att kunna överbrygga.

Som 2 band skall utkomma ett häfte med 30 valda evangeliemotetter till ytterligare belysning av den historiska framställningen, vilken emellertid redan nu illustreras av ett stort antal sällsynta och utomordentligt slående notprov. Sitt arbete har författaren tillägnat den teologiska fakulteten vid Königsbergs universitet som tack för den honom givna teologie doktorsvärdigheten och man må säga, att en fakultet svärligen kan mottaga ett vackrare tack än detta av lärdom, sprudlande fantasi och kärlek till uppgiften präglade verk.

Carl-Allan Moberg (Uppsala).

Recensioner.

Liturgik.

Hieronymus Engberding. Das eucharistische Hochgebet der Basileiosliturgie. Verlag Aschendorff, Münster 1931. Pris 9:— Rmk.

Föreliggande arbete bildar den första volymen i en nystartad serie liturgivetenskapliga texter och undersökningar, som under titeln *Theologie des christlichen Ostens* börjat utgivas av de till Beuronkongregationen anslutna benediktinerna i

Sankt Joseph vid Coesfeld (i Westfalen, ett par mil väster om Münster). Det utgör enligt förordet en Inauguraldissertation, till vilken författaren fått uppslaget av samtidens väl främste kännare av den kristna orientens litteratur i allmänhet och dess liturgiska i synnerhet, förutvarande professorn i Bonn, numera i Münster, Anton Baumstark, den kände utgivaren av *Oriens Christianus*.

Ämnet för undersökningen är såsom

titeln angiver Basilius-liturgiens *anaphora* (i detta ords inskränkta betydelse), denna liturgis centrala del sålunda, dess stora tacksågelsebön vid den Hel. Nattvarden. Författaren går vid sitt arbete fram på en väg, som numera allt oftare beträdes av den liturgivetenskapliga forskningen, nämligen den på en noggrann textkritik grundade filologiska jämförelsens väg. Nekas kan icke att denna väg visat sig kunna leda en skicklig forskare till oanade resultat i fråga om problem, där andra vägar visat sig oframkomliga.

Undersökningens detaljer kunna här naturligtvis icke ens antydas. Däremot torde det kort sammanfattning av det resultat som författaren kommit till vara på sin plats. En sådan sammanfattning äro följande rader avsedda att vara. Samtliga av denna liturgi från olika språk bevarade texter kunna reduceras till någon av följande fyra huvudformer: 1) den *byzantinska* bearbetningen, som föreligger dels på grekiska (den bästa representanten för den grekiska texten är den av Brightman i hans *Liturgies Eastern and Western* utgivna handskriften) dels på åtskilliga andra språk (syrianska, arabiska m. fl.), 2) en *syrisk* bearbetning, 3) en *armenisk* bearbetning och slutligen 4) en *egyptisk* bearbetning, vilken liksom den bysantinska uppträder på olika språk. Av dessa fyra bearbetningar visa sig den bysantinska och den syriska vara de yngsta, vilka båda återgå på en gemensam äldre redaktion (vilken redaktion författaren betecknar med sigeln ψ). Denna ψ -text och den armeniska bearbetningen visa sig i sin tur vara avläggare av en ännu äldre text-gestaltning (av författaren betecknad med sigeln Ω). Denna Ω recension och den egyptiska bearbetningen härstamma återigen som syskon från en gemensam »urtext», vars gestalt den egyptiska bearbetningen alltjämt i huvudsak återger, varvid dock är att märka, att denna bearbetning i sig upptagit en del inhemskt material. Längre tillbaka än

till denna »urtext» är det icke möjligt att på filologisk väg komma.

I vad mån förtjänar nu Basilius den store (död 379) den honom till del vordna äran att få sitt namn knutet till denna liturgi? Författaren anser det tämligen säkert, att det är Basilius, som verkställt »urtextens» omarbetande till Ω -texten, vilken recension huvudsakligen skiljes från »urtexten» genom från den dåtida teologiska spekulationen lånade, i nära anslutning till bibelordet formade tillägg.

Här är alltså den gamla tvistefrågan, som ofta framställer sig vid studiet av de gamla liturgierna, om den inbördes prioriteten mellan en längre och en kortare textrecension av samma liturgi för Basilius-liturgiens vidkommande besvarad så att utvecklingen icke som ofta antagits gått från det längre genom strykningar till det kortare utan fastmera från det korta, enkla till de längre, teologiskt mera utvecklade. Utgör Basilius-liturgien i detta hänseende ett undantag eller visar den oss den vanliga gången? Detta är en fråga som man har anledning ställa inför resultatet av författarens undersökning. Kanske blir författarens arbete en anledning till att detta spörsmål äno upptages till behandling i hela dess omfattning.

Tilläggas må att arbetets senare del utgöres av en synnerligen omsorgsfull textupplaga av Basilius-liturgiens *anaphora* i dess fyra olika huvudbearbetningar med en utförlig kommentar samt en rad olika språkliga och sakliga register, som i hög grad öka arbetets användbarhet och värde.

Knut Peters.

Koralhistoria.

P. Leo Söhner, O. S. B., Dr phil., *Die Geschichte der Begleitung des gregorianischen Chorals in Deutschland vornehmlich im 18. Jahrhundert*, Dr. Benno Filsers Verlag, Augsburg 1931. (*Veröffentlichungen der gregorianischen Akademie zu Freiburg i. d.*

Schweiz, hgg. v. Prof. Dr. Peter Wagner. Heft 16.) *Pris Rmk 15:— inb. (XVI + 213 + 20 s. nottblaga.)*

Såsom häftet 16 (men utgiven något senare än det av mig tidigare recenserade häftet 17) i den Wagnerska serien utkom på senhösten 1931 den atonale tonsättaren benediktinerpater Leo Söhners doktorsavhandling om orgelbeledsagning; av den gregorianska koralen i Tyskland (företrädesvis under 1700-talet). Det är mig en glädje att kunna betyga det stora värdet hos denna avhandling i en serie, vars ledare numera är borta. Pater Söhner har uppsökt ett föga känt område och man skulle knappast tro, att det var så givande som det verkligen visat sig vara, ej minst rent kulturhistoriskt. Utomordentligt intressant är att få fastställt, att ännu på 1600-talets början härskade det *enstämmiga* spelet inom den alternativpraxis, som utbildats i form av en växling mellan en liturgisk kör (resp. solist) och orgel vid utförandet av de gregorianska sångerna. Först sedan ca 50 år förflutit efter monodins genombrott 1600 ersattes denna enstämmighet av en ackordisk orgelbeledsagning av den gregorianska melodin i form av en besiffrad generalbas under gradualens resp. antifonariets sångstycken.

Förf. undersöker nu dels den ödlesdigra inverkan detta ackompanjemang haft på den liturgiska visan, spec. med hänsyn till dess melismatiska egenskaper, dels utvecklingen av själva generalbasackompanjemang, som i början var harmoniskt »richtungslos», d. v. s. där ackorden ej stå i funktionellt samband med varandra. Mera sällan förekommande former är med kontrapunkterande och imiterande generalbasgångar eller den »brilljanta stilen» erpeggion och livliga löpningar. Utvecklingen gick på harmonikens väg: den ten-censlösa harmoniken ersattes under loppet av 1700-talet av en på dur och moll grundad funktionell, vilket måste utnyttas i en beledsagning, där den harmoniska utvecklingen tvingar koralen att vandra en

väg, som strider mot dess egen innebörden melodiska rörelsetendens. Denna utveckling kulminerade med M. Haydns och abbé Voglers orgelbeledsagning: användningen av den wienklassiska stilens alla harmoniska rikedomar på den gregorianska koralen medförde, att dennas melodilinje sönderbröts i perioder genom frapperande kadenseringar och genom en symmetrisk och taktmässig skrivning.

Det blev romantiken, som även i detta fall banade väg för ett stilnigare (eller rättare sagt mindre stillöst) sätt att utforma en beledsagning av den till sitt väsen enstämmiga koralen. Den regel man uppställde, som allfort gäller, är, att beledsagningen ej får begagna andra toner än dem som finnas i melodilinjen själv och att det harmoniska stödet anbringas på musiklogiskt förnuftiga ställen av melodin men ej under varje ton (som ännu sker i den protestantiska koralen!). Gruppmelodik och melismer infångas under ett och samma huvudackord.

Förf. bjuder inom ramen för sin framställning (som jag här i korthet skisserat) en mängd förträffliga iakttagelser och intressanta citat. Med anmärkningsvärd grundlighet har han genomgått ett stort antal av framför allt 1600- och 1700-talets koraltoretiska källlitteratur, sång- och orgelböcker (även protestantiska) samt generalbaslärar och kyrkliga förordningar. Högst intressant är det att än en gång få bestyrkt, huru parallellt utvecklingen inom bägge kyrkorna i själva verket förlöper, vare sig det gäller framsteg eller förfall. Söhners bok är ej minst i det hänseendet lärrik också för den som vill draga lärdomar av den historiska utvecklingen med tanke på spec. den ena eller andra liturgin.

Bland småfel som framför allt kunde vara borta, är den konsekventa formen »nuovo musiche» (i st. f. »nuove m.») och jesuitpater Drewes i st. f. Drewes etc. Eljest är boken ganska fläckfri även i dylika hänseenden. Förlaget, det utmärk-

ta Dr. Benno Filser i Augsburg, har givit en värdad utstyrsel, musikbilagan är synnerligen instruktiv och boken i sin helhet värd den bästa framgång. Den bildar en vacker avslutning på den Wagnerska serien av Veröfentlichungen och hedrar därmed den döde läraren på ett välför-tjänt sätt.

Carl-Allan Moberg (Uppsala).

Kyrklig konst.

Alfred Wiesenhütter, Wort Gottes und die bildende Kunst. Dresden 1931. Ungelek; Pris 5 Mk.

Ernst Tröltsch säger på ett ställe, att protestantismen saknar förståelse för konstens metafysiska och etiska innehåll — i vår etik inordnas den under rubriken *det tillåtna*. Man kan också i den praktiska teologiens historia från Schleiermacher till Pfennigdorf finna otaliga och egenartade belägg för detta förhållande. Ett arbete, som vill skärskåda frågan om protestantismens förhållande till konsten från den praktiska teologiens egen synpunkt är pastor Alfred Wiesenhütters i Rothfärben (Breslau) sista bok, *Das Wort Gottes und die bildende Kunst*. Den är en varmhjärtad maning, skriven av en brinnande ande, som är övertygad om konstens helighet och religiösa betydelse. Hans dialektik står visserligen inte i nivå med styrkan i hans övertygelse, men det hindrar icke att boken innehåller många värdefulla iakttagelser.

Som redan titeln anger, utgår förf. från Gudsordet som det normgivande och karaktäristiska för sann religiös konst. Från denna synpunkt framställer han några typiska bestämningar: denna konst är ej självändamål, den står i religionens tjänst. Den äger bekännelsens karaktär, uttrycker en personlighets innersta gripenhet inför det gudomliga, och den bär därför också trosprägel. Vidare är den levande, ej reproduktion, liksom Gudsordet självt står i församlingens tjänst. Ur dessa inre

kännetecken härflyta två yttre: simplicitet och totalitet. Enkelhet fordras för att den skall förstås av menigheten (varav visst icke följer, att den behöver vara populär i billig bemärkelse). Totalitet skall utmärka denna konst, emedan den emanerar ur det eviga, som icke syftar till någon viss sida av tillvaron.

Från dessa utgångspunkter granskas i fortsättningen konstens realiserande. Här tycks förf. ha svårare att konsekvent genomföra en bestämd tanke. Tendensen är nämligen att uppvisa varför den moderna expressionismen är särskilt lämpad som religiös konst. Här synes mig förf. ha skjtit över målet. Det är nämligen knappast möjligt, att samla de skilda strömningarna i samtida konst under den gemensamma beteckningen expressionism, och nästan ännu omöjligare tror jag det är, att rubricera denna som fotande på en alltigenom idealistisk världsuppfattning, som söker tränga bakom sinnevärldens förlåt och endast återge det överindividuella, det eviga.

I de kapitel, som sedan ägnas frågan ur kultisk-konfessionell synpunkt är Wiesenhütter lyckligare. Den framstående schweiziske konstnären Cingria har sagt, att en kristen konst kan icke uppstå, så länge protestantismen existerar. Att dessa hårda ord äro falska vill förf. naturligtvis bevisa. Han pekar också på vissa tydliga särprotestantiska drag. I motsats till den katolska, magiskt-sakramentala konsten med dess legend- och mirakel-framställningar står den protestantiska, som endast fotar på Guds ord. Därför betyder traditionen allt för den förra men mindre för den senare, som i stället mera sammanhänger med fromheten. Huvudföremålet för framställningen hos oss är därför korset eller dess symbol. Ur konfessionell synpunkt granskas sedan kyrkobyggnaden och dess inredning. Beträffande grundplanen synes förf. anse, att »spänningen» mellan långhus- och centralbyggnad är fundamental för ett evangeliskt

gudstjänstrum, och lösningen skulle då vara en förening mellan bägge såsom den djärft originella Pressakyrka i Essen (av Bartning), som har parabelform.

Bokens värde för oss ligger knappast i

de positiva slutledningar, som vunnits, utan i många träffande iakttagelser och framför allt i den varmhjärtade maningen för en innerligare förening mellan kult och konst.

Bengt Cnattingius.

Meddelanden.

Val. Till innehavare av förenade tjänster hava utsetts: I Kristberg, Öst., G. Kindlund, Norrköping; i Kallerstad, Jönk., H. Johansson, Ramsjö; i Oxabäck, Älvsb., E. Möcker, Förlanda; i Östra Ny, Östg., A. Svensson, Gamleby.

Revisionsberättelse. Med hänvisning till å sida 57 i föregående nummer av denna Tidskrift meddelad tablå över Centralkommitténs av KSV:s räkenskaper år 1931 meddelas att dessa räkenskaper reviderats av revisorer, utsedda av Göteborgs stiftskrets, och hava dessa avgivit följande berättelse:

»Ovanstående räkenskaper ha av under-teknade revisorer granskats, befunnits riktiga och bestyrkta med erforderliga allegat, varför vi tillstyrka full och tack-sam ansvarsfrihet för det år revisionen omfattar.

Göteborg den 14 april 1932.

Ivar D. Wallerius. Karl Holmlin.»

Ombyggd orgel. Orgelverket i Hälsingborgs Maria kyrka har under vintern ombyggts av firman Akerman & Lund, Sundbyberg. Orgelns disposition efter ombyggnaden upptar följande stämmor:

1:a manualen: Principal 16 fot, Borduna 16, Principal 8 (ny), Gamba 8, Flauto maior 8, Dubbelflöjt 8, Borduna 8, Octava 4 (ny), Hålflojt 4, Quinta 2 $\frac{2}{3}$, Octava 2 (ny), Ters 1 $\frac{3}{5}$ (ny), Mixtur 3 chor, Cornet 4 chor, Trumpet 16, Trumpet 8.

2:a manualen: Borduna 16, Principal 8 (ny), Gemshorn 8, Fugara 8, Flûte harmonique 8 (ny), Quintadena 8, Octava 4,

Flûte octaviante 4, Spetsqvint 2 $\frac{2}{3}$ (ny), Piccolo 2, Septima 1 $\frac{1}{7}$ (ny), Cornet 3 Violin 8, Salicional 8, Voix céleste 8, chor, Clarinette 8, Corno 8.

3:e manualen: Gedackt 16, Bassethorn 8, Rörflojt 8, Pastorita 4 (ny), Fugara 4, Ekoflojt 4, Sesquialtera 2 chor (ny), Harmonia aethera 3 chor, Maldflojt 2, Oboe 8, Euphone 8.

Pedalen: Principal 16 (ny), Violon 16, Salicetbas 16, Subbas 16, Ekobas 16 (transmission), Octavbas 8 (ny), Violoncell 8, Gedackt 8 (transmission), Quinta 10 $\frac{2}{3}$, Octava 4, Pedalmixtur 3 chor (ny), Trumpet 8, Fagott 16, Basun 16.

Professor O. Olsson, som upprättat dispositionen och fungerat som kontrollant har i sitt besiktningsutlåtande karaktäriserat orgelverket sålunda: »En monumental karaktär, arbetet utmärkes av skönhet och soliditet.»

Musikpedagogiska informationskurser i Berlin anordnas den 20 juni—2 juli av musikavdelningen inom Centralinstitutet för undervisning och uppfostran och under ledning av ministerialrat Kestenberg. Den första kursen: 20—25 juni ger musiklärare tillfälle att bevista musikundervisningen vid Berlins skolor och vid akademien för kyrko- och skolmusik. Den därtill sig anslutande andra kursen: mellan den 27 juni och 2 juli erbjuder privatlärare inblick i arbetet vid de viktigaste statliga och privata instituten. Förfrågningar m. m. till Musikabteilung des Zentralinstituts für Erziehung und Unterricht, Berlin W 35, Potsdamer str. 120.

Kyrkokalender

för juni månad.

Onsd. 1 juni. Sv. psb. 203: 1, 2. 203: 3, 4. Psalt. 71: 17—23. Kol. 1: 1—29.

Torsd. 2. Sv. psb. 643: 1, 2. 643: 3. Psalt. 16: 1—11. Kol. 2: 1—23.

Fred. 3. Sv. psb. 184: 5, 184: 6. Psalt. 4: 2—9. Kol. 3: 1—4: 1.

Lörd. 4. Sv. psb. 221: 2. 221: 3. Psalt. 24: 1—10. Kol. 4: 2—18.

ANDRA SÖNDAGEN EFTER TRE-FALDIGHET.

Högmässa: Psalmer: 163: 4, 5. 164: 1—4. 130: 8. 294: 6, 7. (153: 14, 15. 155.) 176: 9, 10. Allmän Kyrkobön: Alternativ I. Hymn: J. W. Franck: Kom Helge Ande, fyll mitt bröst. (D.) Postludium: Raasted: Fryd dig, du Christe Brud. (18 Orgel-Choraler, Hansens förlag.)